NICOLAE BILEȚCHI
Institutul de Filologie
(Chişinău)

INADAPTATUL ÎN PROZA ROMÂNEASCĂ CONTEMPORANĂ DIN SPAȚIUL BASARABEAN

Abstract. It is known that in every literature of the same period there can be usually distinguished two types of characters: one that is compatible with it, i.e. adapted, and another in disagreement with it, i.e. misfit. A particularly interesting character for the evolution of literature, but most often inconvenient for the authorities of the time, the misfit was not once neglected. He was not brought in discussions, he was willingly treated wrongly, and he was falsely used for convenient conclusions. The literary Bessarabian process after the Second World War is an illustrative example in this regard. This issue demonstrates that in a totalitarian society the writer himself when honest is a misfit, that the socialist-realist method, which he was forced to follow, has totally revealed its falsehood. The poet was forced to seek for other literary trends – Romanticism and semanatorism, this way discovering new perspectives for his affirmation.

Keywords: adapted, misfit, totalitarian society, socialist realism, romanticism, semanatorism, restructuring, reclaiming vision.

Personajele literare se clasifică, cum se ştie, după mai multe criterii: epoca istorică (personajul renaşterii), mişcările ideologice (personajul iluminist), curentele literare (personajul realist), genurile artei (personajul romanesc), apartenența socială (personajul țăran) etc. Uneori ataşamentul scriitorului față de un personaj este atât de mare încât numele acestuia din urmă se transformă într-un pseudonim al lui. G. Coşbuc, bunăoară, a fost, din acest motiv, supranumit de criticul C. Dobrogeanu-Gherea „poet al țărănimii”. Originile acestea ale personajului se cuvin respectate cu strictețea, dar şi cu discernământul cuvenit, dacă dorim să facem o analiză competentă.

S-ar părea că cu cât acest personaj e mai compatibil cu realitatea de origine, cu atât e mai autentic. Dar nu întotdeauna e aşa pentru că, relevându-i doar trăsăturile originare, fără să vrem, îl lipsim de perspectiva opoziției cu realitatea, ceea ce ar echivala cu izgonirea din literatură a personajului inadaptat. Or, se ştie că în fiecare literatură din aceeaşi realitate întotdeauna se pot bifurca, de regulă, două tipuri de personaje: unul compatibil cu ea, adaptat, şi altul în discordanță cu dânsa, neadaptat, deci întrucâtva în opoziție cu propria origine.

Personaj deosebit de interesant pentru evoluția literaturii, dar, de cele mai multe ori, incomod pentru potentații timpului, inadaptatul a fost nu odată neglijat: neatras în discuții, tratat voit eronat, folosit în mod fals pentru concluzii convenabile. Procesul literar basarabean de după cel de al Doilea Război Mondial e în acest sens un exemplu

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

ilustrativ. De acest personaj ne vom preocupa în continuare pentru că anume de el e legată posibilitatea abordării celor mai diverse şi mai acute probleme ale vieţii.

* * *

În literatura română contemporană din spaţiul basarabean, care, după cum se ştie, începe odată cu terminarea celui de al Doilea Război Mondial, inadaptatul dintru început nu a fost deloc studiat, deşi, firește, a existat. Motivul a fost nu unul literar ci, evident, unul politic. Cum, se întrebau potentaţii timpului, ar putea omul sovietic să nu se adapteze la socialism de vreme ce predecesorii lui l-au visat de-a lungul veacurilor? Locul acestui personaj venea să-l ocupe unul cu viziuni triumfaliste, foarte activ din punct de vedere politic, dar cu totul anemic ca entitate literară. Ţăranii din prozele lui I. Canna din primii ani postbelici, bunăoară, se întorceau de la muncile câmpului cântând şi veselindu-se, deşi autorul ştia prea bine că în realitate aceştia mureau cu sutele de foame. În timp ce toată lumea ştia că colectivizarea se înfăptuia în republică cu forţa, Ion, personajul dramei *Lumina* de A. Lupan, e pus de către autor să roage conducerea raionului să-i permită să o facă în satul natal, chipurile, la rugămintea sătenilor. Scrisoarea deschisă adresată tovarăşului I. V. Stalin a fost scrisă, cum se afirmă în text, din imboldul scriitorilor de a-i mulţumi tătucului tuturor popoarelor pentru traiul luminos şi îmbelşugat, autorii ei ştiind prea bine că oamenii muncii o duceau din ce în ce mai greu.

Cititorul unui atare soi de literatură înţelegea că trebuie să crezi nu în ceea ce scrie în carte, ci, prin intuiţie, în ceea ce vezi în realitate. Examinând retrospectiv acest fel de expresie literară, metoda hermeneutică a propus spre folosire în cadrul criticii a unui nou procedeu de analiză intitulat **nespusul prevalează asupra spusului** (subl. de noi – *N.B.*). Pe parcursul analizei personajului inadaptat ne vom folosi anume de acest precept hermeneutic.

Absenţa inadaptatului în literatură a condus la apariţia lucrărilor fără conflicte viabile, la personaje neveridice, la imagini artificiale, la desfiinţarea scriitorului cinstit sau, cum afirma academicianul Eugen Simion, la moartea lui. A acelui scriitor care, în virtutea situaţiei, nu putea fi altul decât un inadaptat şi el.

Destinele acestor artişti ai cuvântului sunt uneori de-a dreptul zguduitoare. Unii au recunoscut că au fost atât de influenţaţi de presiunea totalitaristă încât s-au pomenit nimiciţi, cum recunoştea G. Meniuc într-o scrisoare adresată lui Nicolae Romanenco: „M-a dezorientat critica din 1946 şi critica din 1959. Acum ce să fac? Cum să-mi recuperez timpul pierdut … am trăit într-un mediu neprielnic”. Alţii au părăsit literatura, ca, de exemplu, A. Cosmescu şi s-au dedicat traducerilor, convertind astfel, cum se exprima M. Cimpoi, „moartea sa de artist-scriitor, la care a fost condamnat de împrejurări, la o viaţă strălucită de om de cultură, de artist traducător” [1, p. 168]. La fel a procedat apoi şi I. Creţu. Au fost şi scriitori care s-au sustras temporar de la zugrăvirea prezentului (I. Druţă) ori au renunţat la uneltele veritabile ca să revină cu mult mai târziu la ele (B. Istru). Exemple de acest fel pot fi aduse cam tot atâtea câţi scriitori cinstiţi au activat în acel timp de teroare a istoriei. Contează, bineînţeles, atât cantitatea, care vorbeşte mai mult

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

decât clar de amploarea pericolului, cât şi calitatea ieşirilor ingenioase din situaţie, care este un indiciu precis al dorinţei scriitorilor de a revigora artistic procesul literar.

În astfel de condiţii scriitorii se vedeau nevoiţi să gliseze peste antagonismele vieţii, să filmeze pe viu realitatea, ocolindu-i contradicţiile obiective, să practice o expresie terestră, adică, în fond, să-şi limiteze zborul fanteziei, să-şi închidă perspectivele creaţiei. Ilustrativ în acest sens e destinul literar al lui Alexei Marinat. Se ştie că el pentru însemnările veridice de jurnal din timpul studenţiei, ce prezentau un adevărat scriitor inadaptat, a fost deportat în Siberia. Reîntors din exil, el, căutând să evite pericolul repetării pedepsei nemeritate, se adaptează la situaţia precară a literaturii, dar degradează temporar ca artist al cuvântului. Analizându-i primele culegeri de proză – *Zările ne cheamă* şi *Mergea un om pe drum de ţară* – cercetătorul Gheorghe Chira nu mai poate observa în ele, ca în acel jurnal studenţesc, calităţi artistice, ci menţionează doar meritul lor de a fi fost „… un fel de punere la punct a instrumentelor de muncă” [2, p. 407].

În calitate de creator care a gustat odată din farmecul viziunii artistice veridice, A. Marinat, dimpreună cu alţi scriitori cinstiţi din literatura timpului – Vera Malev, Emil Loteanu, Anatol Codru – caută o ieşire din situaţie şi o intuiesc, dar nu în cadrul metodei realismului socialist, care rămânea în continuare refractară la zonele realităţii ce puteau întruchipa tipul de personaj inadaptat, ci într-un alt curent artistic – în romantism. Lucrările artistice din acest timp ale scriitorilor menţionaţi sunt pătrunse de un puternic filon romantic. Cum realismul socialist nu admitea concurenţa cu alte curente literare, filonul romantic, la care s-a apelat, se cerea imperios propagat spre a fi luat în arsenalul literaturii. Cercetătorul rus A. Ovcearenko milita pentru un curent literar hibrid – romantismul socialist – care să funcţioneze paralel cu realismul socialist. Această idee o propaga la congresul III al scriitorilor sovietici (1959) şi scriitorul ucrainean O. Gonciar. „Vorbind despre curentele artistice din literatura noastră, menţiona el, am vrea să subliniem că apelul la romantică nu e un capriciu al scriitorului, ci un mod de percepere a lumii, o expresie a individualităţii sale creatoare. Ca orice alt mod de receptare a realităţii, romantica e capabilă să exprime adevărul sufletului uman, adevărul despre caracterul naţional…” [3, p. 34].

Meritul romanului *Fata cu harţag*, scris în acest timp, constă anume în faptul că autorul lui, A. Marinat, a intuit necesitatea acestei suduri de curente ca o posibilitate de a scoate proza din impasul relatării terestre şi de a o include în contextul contradicţiilor viabile ale vieţii ce ar fi putut promova personajul inadaptat la realitatea socialistă. Dar intenţia bună a scriitorului nu a putut fi dusă la bun sfârşit pentru că posibilitatea pe care o deschidea romantismul socialist venea concomitent s-o închidă realismul socialist ce propaga o realitate idealizată.

Romanul a fost scris în perioada „dezgheţului” hruşciovian care, se părea, dădea omului posibilităţi mai largi de afirmare pe plan spiritual, ba chiar şi material. Ideea depăşirii sau desăvârşirii mediului la care personajul nu se putea adapta devine o necesitate a omului de creaţie. Contrastul şi antiteza, ca trăsături elementare ale naraţiunii de esenţă romantică, ca nişte modalităţi artistice de revigorare a prozei în general, se impuneau de la sine. Conflictul personajului principal al romanului, Angelina Gard, se rezumă la contrapunerea romantică dintre personalitatea proeminentă, cu forţe fizice şi morale titanice (Angelina

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

„… e ca o piatră scumpă care luminează oricum ai ține-o, dar luminează de la sine"), pe de o parte, şi mediul obtuz al satului (cu… „hudicioarele încâlcite şi casele cocoțate unde se nimereşte"), pe de altă parte. Patosul acesta de natură romantică e estompat însă de visul conducătorului de formație realist-socialistă: „Pâine, zice tatăl Angelinei, preşedintele de colhoz, Hariton Gard, aveți? Slănină aveți? Vin aveți?! Ce mai vreți? Doar acesta a fost visul vostru de totdeauna…". E, cum vedem, un frumos conflict romantic dedramatizat de înțelegerea lui în stil realist-socialist ce îl reducea la o contrapunere dintre bine şi mai bine, adică la un pseudoconflict promovat de literatura şi critica vremii, care tăia perspectiva afirmării personajului inadaptat.

În pofida faptului că patosul romantic al romanului a sucombat înainte de a-şi putea demonstra toate virtuțile, tematic, el a abordat un subiect de o actualitate stringentă pentru republica noastră, care reprezintă o țară agrară: nemulțumirea oamenilor, în principiu a intelectualității, de condițiile culturale ale satului într-un moment de dezgheț spiritual, când aceştia încercau cu îndrăzneală să-şi refacă sub toate aspectele starea lor, şi a pledat pentru ideea întreprinderii unor măsuri care ar face ca „omul intelectual să nu mai trăiască numai cu gândul cum ar fugi mai repede la oraş". Literatura a simțit mai apoi nu odată necesitatea să atace această problemă, ceea ce face dovada meritului deosebit a lui Alexei Marinat de a o fi prins în obiectiv încă atunci când ea era în germene şi când abordarea ei constituia o acțiune totalmente neavenită.

Pe parcursul timpului, de la țară la oraş au început să plece nu numai intelectualitatea, ci şi alți reprezentanți ai satului nemulțumiți de condițiile de acolo. Uneori migranții aceştia căpătau trăsături distincte de inadaptați şi, datorită faptului că nu se puteau adapta nici la oraş, apăreau în rolul de dezrădăcinați. Procesul a început să evolueze atât de vertiginos încât i-a îndemnat pe sociologi să-l generalizeze. Unul dintre ei, S. Dmitrenco, scria în 1979: „În 1950 în republică din fiecare 100 de oameni la oraş trăiau 17, în 1978 – 39. Către anul 2000, conform pronosticurilor, procentul acestora se va ridica la 60" (în realitate s-a ridicat până la 52).

De situația creată se arată alarmați nu numai sociologii ci şi scriitorii. Publicația *Literatura şi Arta* inițiază în acest sens o discuție cu titlul semnificativ *Satul are nevoie de noi*. Ceva mai înainte, în 1971, I. Druță, constatând că în persoana inadaptatului „apare un nou tip de om cu noi trăsături sociale şi psihologice", anunță în ziarul unional *Комсомольская правда* că intenționează să scrie un roman cu titlul semnificativ *Plugarii la Chişinău* [4] care aşa şi nu a mai văzut lumina tiparului. Peste doi ani, în 1973, scriitorul A. Gromov publică în săptămânalul *Literaturnaia gazeta* [5] articolul *Nomazii* consacrat navetiştilor, adică inadaptaților parțiali.

Mai târziu, fără să vrea, în discuțiile în cauză a fost atras şi semnatarul acestor rânduri. În 1979, când s-a observat că inadaptatul devine un personaj literar care se cuvine în mod imperios studiat, săptămânalul moscovit *Literaturnaia gazeta* mi se adresează cu propunerea să scriu pentru el un articol la temă. Propunerea era însoțită de rugămintea de a corela materialul nostru local cu exemple din alte literaturi, căci, ziceau ei, şi acolo au loc procese interesante, acest „şi acolo", presupunând ceva de genul „nu numai la voi", fapt ce m-a pus pe gânduri.

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

Am decis să fac un studiu în care să atrag în discuție operele noastre *Peste mări şi țări* de Iacob Burghiu şi *Acasă* de Vladimir Beşleagă, precum şi unele lucrări ale scriitorilor din alte republici: *Înflorirea secării nesemănate* de lituanianul Vitautas Bubnis, *Despărțirea* de letonul Aivar Calve, *Avântul* de ucraineanul Pavlo Zagrebelnâi şi *Fân pe asfalt* de bielorusul Mihas Strelțov. Inadaptatul din toate aceste lucrări e intelectualul din prima generație, pornit să rupă cu modul rural de viață care părea să nu aibă altă perspectivă de realizare decât oraşul.

Surprins între cele două etici – cea țărănească şi cea urbană –, personajului îi revine sarcina să se determine de partea căreia urmează să rămână. În *Peste mări şi țări* de Iacob Burghiu e vorba de visul unui copil de țăran de a ajunge actor la oraş, de a atinge, cum zice el, bolta albastră a cerului. Tatăl său însă e un îndrăgostit de pământ. Idealurile lor, cum e şi firesc, vin în contradicție. „Din neputința de a împăca cu o vorbă cerul şi pământul, cât pe ce n-am început să plângem". Vor reuşi ei oare să împace „cu o vorbă cerul şi pământul?" Da, aceasta s-a dovedit a fi posibil. Dar cu o condiție: să fii actor, să trăieşti la oraş, dar să păstrezi în suflet spiritul țărănesc, să împărtăşeşti etica rurală: „De-ar şti el (tata – *N.B.*) că, îmblând prin litere, legi şi povețe, mă întorc la spusele lui că omul o viață trebuie să trăiască... pe aceeaşi brazdă, pe acelaşi crez, de nu vrea să piardă pământul. De-ar şti...

Ochii tatei se uită la mine, îmi citesc gândurile şi se miră cu lacrimă de bucurie:

– Măi, măi...tot țăran ai rămas!"

La un gând similar ajunge şi Alexandru Marian, personajul romanului lui V. Beşleagă *Acasă*. Fiu de țăran, acesta după terminarea studiilor rămâne să trăiască în oraş. Aici se bucură de succese frumoase – este delegat „în una din țările prietene în calitate de specialist în domeniul sistemelor de irigație". De la această altitudine Marian îşi studiază minuțios universul interior, încearcă să stabilească raportul dintre rațiunea şi spiritul său. El îşi dă seama că îmbogățirea sa rațională a fost însoțită de o anume împuținare morală, „că a pierdut ceva din propria ființă, că s-a rătăcit de sine însuşi... că parcă a sărăcit sufleteşte". Descoperirea aceasta l-a determinat să revină, înainte de plecare, în satul natal. Restabilind casa părintească, răscolind cu inima şi rațiunea propria-i tinerețe, „când era gata, fără a cugeta la urmări, să înfrunte răul, minciuna, nedreptatea, mârşăvia" şi respirând încă o dată cu înțelepciunea secularei etici țărăneşti, el renaşte spiritual, depăşeşte starea de inadaptat, devine iar om integru.

Aceeaşi necesitate de a se „coborî" în mediul satului natal o simte la atingerea unui anumit nivel intelectual, aidoma lui Alexandru Marian, şi cibernetician Carnal din romanul lui P. Zagrebelnâi *Avântul.*

La nişte concluzii similare ajung şi profesorul din romanul lui Vitautas Bubnis *Înflorirea secării nesemănate* („Țărani suntem noi totuşi, țărani. Ne smulgem de la treburi, ne rupem, aidoma câinelui din lanț, şi o întindem la câmp... Profesorul râde, dar, nu ştiu cum, cu tristețe. Şi, se vede, țărani vom rămâne până la moarte..."), şi personajul lui Mihas Strelțov din povestirea cu titlul semnificativ *Fân pe asfalt* („O, pământule, tu ne strecori în suflet dragostea de înaltul cerului, dar şi admirația pentru tine rămâne pururi vie. Spre tine venim din orice depărtare am fi. Trilul ciocârliilor tale ne amețeşte nu mai

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

puțin decât vuietul avionului cu reacție... Eu am vrut, demult am vrut să împac în sufletul meu oraşul şi satul. Visul acesta e poate cel mai tainic şi mai intim gând din viața mea)”.

Ce soluții propunea personajul din aceste lucrări care nu mai putea să se mulțumească cu teoria greşită că inadaptabilul nu are perspectivă în literatura realismului socialist şi căruia i-a fost interzis apelul la opoziția romantică, unica, în acea vreme, posibilitate în stare de a regenera nişte conflicte viabile? Cum, dincolo de aceste teorii şi interdicții regretabile, sondajele artistice ajungeau totuşi la nişte conflicte acute de esență realistă – pentru literatură, evident viabile, dar pentru ideologia totalitară indezirabile –, scriitorii luau în lucrările lor o serie de măsuri de autoapărare. Unii dintre ei făceau declarații că, chipurile, scriu pentru a împăca satul cu oraşul („Eu am vrut, demult am vrut să împac în sufletul meu oraşul şi satul”, zice personajul din nuvela bielorusului Mihas Strelțov *Fân pe asfalt*) ori că renunță la opoziția oraş-sat în favoarea atmosferei pur rurale („Țărani suntem noi totuşi, țărani”, afirmă profesorul orăşenizat din romanul lituanianului Vitautas Bubnis *Înflorirea secării nesemănate*. Alții dimpotrivă, parcă susținând aceeaşi manevră de expresie esopică, prezintă în fond nişte personaje care, orăşenizându-se şi pierzând pe această cale echilibrul sufletesc, simt într-adevăr nevoia revenirii la țară pentru a şi-l obține din nou, dând astfel naştere la nişte conflicte realiste de un deosebit dramatism (Alexandru Marian din romanul moldoveanului V. Beşleagă *Acasă*, Carnal din pânza epică de proporții *Avântul* a ucraineanului Pavlo Zagrebelnâi).

Ce e drept, se putea observa uneori şi situația când scriitorul susținea opoziția romantică, în fond, unica posibilitate protejatoare a artei veritabile. E cazul letonului Aivar Calve ce atestă în povestirea *Despărțirea* îndepărtarea omului de societatea rurală, îndepărtare care nu se poate solda cu altceva decât tot cu o înstrăinare a lui şi la oraş, adică cu o nouă inadaptare numită dezrădăcinare. Şi Arnold, şi soția sa, Arica, neavând posibilitatea de a se acomoda la țară, vin la oraş, unde de asemenea, nu se pot adapta. Devenind nişte dubli dezrădăcinați, ei pierd legăturile cu copilul care devine o jertfă a tehnicii, idee considerată ca fiind pesimistă de către potentații timpului.

Tendința de împăcare a modelelor de etică erupe, după cum vom vedea, în nişte conflicte realiste ce puneau pe gânduri pe potentații vremii şi în romanul lui Vitautas Bubnis *Înflorirea secării nesemănate*. Plecând la oraş, Antanas Petruşonis, în loc să devină personalitate, se depersonalizează. Ritmul urban îl mână cu o aşa putere, încât el o uită pe Eleana, dragostea sa de odinioară, încetează să mai plece la țară să-şi vadă fiul, Alexius, nu reuşeşte să bareze divorțul dintre celălalt fiu, Victoras, cu soția sa, Deimante. Lotul de pământ, procurat la oraş ca să-i aducă aminte de sat, nu-i mai poate alina suferințele. „Şi tu, cugetă el, ai sperat că acest lot va constitui ceea ce cândva însemna satul, pe care l-ai părăsit cu o uşurință uimitoare. Abia mult mai târziu ai simțit acel gol care şi-a făcut loc în sufletul tău, gol care tot creşte şi creşte şi tu n-ai cu ce-l umplea. Precum unui vechi marinar iazul nu-i poate astâmpăra dorul de mare, tot aşa...”, adăugăm noi, lotul de pământ nu-i poate domoli dorul de sat.

Analizate în contextul artistic unional, scrierile literaților moldoveni dădeau în vileag, după cum vom vedea, nişte conflicte mult mai ascuțite decât acelea ale confraților de condei din alte republici. Situația se explică prin specificul oraşelor din Moldova – locul

BDD-A6769 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

unde se realiza ori degrada inadaptatul sătesc –, oraşe care au rămas fără intelectualitate, aceasta, din cauza fricii de Siberia, emigrând la sfârşitul celui de al Doilea Război Mondial pe alte meleaguri. În fond, oraşele din Moldova au rămas fără cultura burgheză naţională, căci noii locatari, veniţi din diferite colţuri ale fostei Uniuni Sovietice, nu o puteau încropi în grabă. Aşa stând lucrurile, migrantul inadaptat lasă în urmă o cultură ţărănească bine întocmită şi intră în oraş într-un vid cultural care îl predispune la nişte acţiuni cu totul nesăbuite.

E cazul mirelui din frumoasa povestire *Priveghiul mărginaşului* de Vasile Vasilache. Abia ieri acest personaj s-a mutat la oraş. Dar de acum, influenţat de vidul cultural de acolo, a reuşit să-şi manifeste dezgustul faţă de obiceiurile şi datinile populare, să vorbească cu însufleţire despre revoluţia sexuală şi alte „probleme" ce ţin de o filozofie străină spiritului nostru. Un personaj din Letonia sau din Lituania, venind de la ţară la Riga sau Vilnius, unde-l va întâmpina o cultură burgheză veritabilă, nu va fi provocat de aceste gânduri.

Ajuns aici, am înţeles că *Literaturnaia gazeta* s-a adresat anume unui reprezentant al Moldovei cu propunerea de a scrie un articol despre inadaptabili ca la o republică unde aceştia prezentau un pericol mai mare decât în alte părţi.

Intuiţia publicaţiei nu a dat greş, căci anume la noi a apărut un roman care, ca nicăieri în altă parte, a demonstrat pericolul procesului. E vorba de pânza epică *Povara bunătăţii noastre* de Ion Druţă apărută în anul 1968.

Personajele romanului – Onache Cărăbuş şi Mircea Moraru (până a părăsi tractorul) – nu se pot adapta la cea mai radicală transformare la care era supus satul moldovenesc, la colectivizare. În principiu, era vorba de felul cum va evolua satul: va respecta tradiţia cu poezia ei seculară, dar şi cu riscul rămânerii în urma progresului ştiinţifico-tehnic, care nu putea fi neglijat, sau va accepta „progresul", aşa cum era el conceput la acea vreme sub formă de colectivizare, în detrimentul fiinţei umane cu toată frumuseţea ei, aşa cum am moştenit-o din trecut.

Era un conflict riscant pentru că, potrivit principiilor realismului socialist, şi „progresul" satului, şi destinul ţăranului la acea oră nu puteau fi tratate la nivelul unor confruntări directe cu realitatea timpului. I. Druţă a înţeles acest lucru şi ne-a propus nu nişte rezolvări definitive, ci doar unele meditaţii constructive. Onache ar prefera să rămână în condiţiile colectivizării un plugar aşa cum a fost el constituit de secole cu principiul filozofic pe buze: „Ară şi seamănă şi vei avea dreptate", dar, înţelegând că „…lumea lui era de acum pe ducă" (p. 360), simte că nu va reuşi şi acceptă postura de inadaptat în perspectiva viitorului. Mircea, dimpotrivă, preferă dintru început, ca şi Onache, postura de plugar secular, dar, înţelegând în timpul lucrului pe tractor că „…**acum** sosise rândul altora să are, să semene şi **să-şi aştepte dreptatea**" (p. 364), face primele încercări să se adapteze la noile condiţii ale prezentului care se prefigura.

Insistăm asupra noţiunii de **început al noii deveniri** (subl. n. – *N.B.*) a lui Mircea, fiindcă anume el, acest început, ne oferă posibilitatea unor interpretări proaspete ale aprecierilor de până acum ale romanului. Precizăm că acţiunea romanului se desfăşoară în perioada de timp: ultima etapă a colectivizării (1949-1950) – primii ani de după

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

acest eveniment. Anume evenimentele ce au loc în acest răstimp – colectivizarea forțată, irosirea roadei luate cu sila de la țăranii flămânzi şi supuse putrezirii pe calea ferată de la Bălți, deprecierea muncii cu caracter colectiv, deci fără răspunderea personală cuvenită, începutul uitării unor datini şi obiceiuri care pe parcursul istoriei ne-au însuflețit existența, cum ar fi cele întâmplate la cumătria menită să demonstreze pricopsirea materială impunătoare a lui Mircea pe contul unor pierderi morale esențiale şi a. – constituie ceea ce în hermeneutică e numit **spusul** unei opere literare. Anume acest spus se cuvine respectat riguros şi analizat minuțios în actul critic, dacă dorim să facem o apreciere competentă a operei.

Dar tot hermeneutica insistă asupra tezei că **nespusul** prevalează asupra spusului. Ceea ce am consemnat mai sus în categoria spusului romanului *Povara bunătății noastre* au fost tratate de critică (I. Racul, D. Tăbăcaru, A. Mereuță şi a.) de pe pozițiile false ale luptei de clasă şi ale partinității comuniste ca fiind antisovietice. Anume ele au servit drept bază pentru conducerea comunistă a Moldovei, în persoana primului secretar al partidului, I. Bodiul, să formuleze concluzia că *Povara bunătății noastre* „…în întregime este marcată de tendința clară a autorului de a poetiza principiile patriarhale din trecut, bazate pe proprietatea privată şi pe neacceptarea noului mod de viață socialist” (I. Bodiul. Către preşedintele Comitetului pentru Premiile Lenin şi Premiile de Stat ale URSS în domeniul literaturii, artei şi arhitecturii de pe lângă Sovietul Miniştrilor al URSS, tovarăşul Tihonov N. S.// Fenomenul artistic Ion Druță. – Chişinău, „Tipografia Centrală”, 2008, p. 531), concluzie care a condus la înstrăinarea operei de cititor, dar care a fost mai apoi, peste 18 ani, în condițiile restructurării gorbacioviste, revăzută din rădăcină de către secretarul de atunci al partidului comunist al Moldovei, S. Grosu, care a afirmat: „Dumneavoastră ați adus o mare contribuție la dezvoltarea culturii sovietice multinaționale. Creația Dumneavoastră se bucură de dragostea poporului, serveşte cauzei restructurării şi reînnoirii”// Fenomenul artistic Ion Druță. – Chişinău, „Tipografia Centrală”, 2008, p. 532).

Putem oare să ne abținem de la folosirea acestor reaprecieri când vorbim despre categoria nespusului operei literare? Nu, desigur, dar e absolut necesar s-o facem cu mențiunea că ele nu țin de valoarea intrinsecă a ei, ci de conjunctura timpului, altfel ne vom expune unor posibilități de manipulare a adevărului de tipul celor vehiculate în timpul restructurării gorbacioviste (partidul a găsit în sine putere să-şi revadă unele teze…), inclusiv, am putea admite noi, şi a unei părți din acelea referitoare la lucrările artistice ce trebuie analizate exclusiv prin prisma spusului perioadei descrise.

Am stabilit de acum că Mircea Moraru se realizează plenar ca plugar în *Povara bunătății noastre* între anii 1949-1950 (finalul colectivizării) şi primii ani de după acest eveniment important pentru determinarea destinelor oamenilor şi că în aceste momente el face încercări să se adapteze la noile condiții ale vieții în colectiv care abia se prefigurau şi care l-au modelat ca un pricopsit din punct de vedere material, dar şi ca un nenorocit sub aspect moral. Cum să-l apreciem – ca un adaptat, ca un inadaptat? Să-l numim, deocamdată, aşa cum, în fond, l-a resimțit, cu multă îngăduință, dar şi cu suficientă

BDD-A6769 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

severitate, satul lui de baştină, Ciutura, în momentul botezului copilului, folosit de el ca cel mai propice moment de a-şi etala veniturile materiale şi calităţile morale – un mulţumit de sine respins de societate.

Contează, după cum vom vedea că tratează Druţă aici problema, atât controversa dintre Onache şi Mircea ce reflecta situaţia satului, cât şi poziţia satului însuşi, care, la acea oră, nu a vrut să recunoască propăşirea pe căi necinstite propusă de modul colhoznic de viaţă şi ilustrată prin felul de comportare a lui Mircea şi a oaspeţilor lui în momentul petrecerii la cumătria copilului: „În amurg însă, cum au intrat muzicanţii în sat, şi în ograda lui Mircea s-a înălţat sârba ceea pipărată, Ciuturii într-o singură clipă i-a şi sărit ţandra. Care muzică, ce fel de cumătrie?! Satul nu ştie şi nici nu vrea să ştie. Oamenii s-au închis prin case, s-au grăbit la culcare...

Ciutura n-a vrut să vadă nici perechile ce se duceau la cumătrie, nici cele două maşini (venite din partea conducerii raionului – *N.B.*) care au tras la Mircea în ogradă. Satul n-a vrut să audă nici cântecele lăutarilor, nici pe cele ale cumătrilor, şi Onache îi dădea oarecum dreptate satului... Cumătria cu ale sale, el cu ale lui... Sărbătoarea îi o bucurie pentru om, iar omul, dacă rămâne fără bucurii, devine câinos la inimă, iar cu răutate nu s-a făcut încă nimic bun pe lumea asta” (p. 340-341). E bine să păstrăm cumătriile şi sărbătorile, dar – dă de înţeles Onache în ultima propoziţie! – fără a le pune în servicii mercantile.

Să revenim la această poziţie a satului prin prisma hermeneutică a spusului şi nespusului. Am afirmat de acum că spusul din romanul *Povara bunătăţii noastre* reflecta valorile intrinsece ale satului din primii ani de realitate colhoznică şi conţinea nu atât o tristă realitate împlinită, cât una vizionară care, în intuiţia scriitorului, dar şi a satului, urma în mod obiectiv să se întâmple în viitor ca o calamitate a sistemului totalitar. Din acest motiv nici I. Druţă, care în mod intuitiv a prezis-o, nici satul care, în virtutea practicii sale seculare, a conştientizat-o, nu au putut să nu o respingă.

Spusul intrinsec şi-a îndeplinit misiunea umană şi conducerea sistemului totalitar trebuia să-i aducă mulţumiri scriitorului pentru că, în mod profetic, a intuit pericolul aflat în acel prezent încă în germene şi a prevenit societatea de posibila dezlănţuire a lui în viitor.

Conducerea însă a procedat în mod totalitarist – a substituit spusul prin nespus, care, potrivit practicii hermeneutice, trebuia să prevaleze asupra acestuia, a învăluit neajunsurile aflate, cum am spus, în germene, precum şi cele ce au urmat, într-un camuflaj triumfalist, idealizând astfel nu trecutul, cum a fost învinuit I. Druţă că ar fi făcut, ci realitatea colhoznică în genere, aşa cum ar fi vrut să o vadă ideologul partidului comunist I. Bodiul, ceea ce l-a şi condus spre aprecierea greşită la care ne-am referit şi care a distrus din temelii romanul *Povara bunătăţii noastre*. Aceste gânduri ale nespusului ţin de intuirea satului şi, evident, a publicului cititor.

Pentru Onache dictonul „ară şi seamănă şi vei avea dreptate”, viabil la strămoşi, nu mai putea fi actual căci, cum a recunoscut chiar el, „... lumea lui era de acum pe ducă” (p. 360). Pentru realitatea colhoznică, aşa cum a fost ea concepută în Uniunea Sovietică în baza răutăţii tot nu mai putea fi actuală, căci repetăm după Druţă „cu răutate nu s-a făcut

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

încă nimic bun pe lumea asta" (p. 341). E o dreptate fără perspectivă a satului surprins la începutul colectivizării, dar, după cum putem intui noi de acum pe undele nespusului, şi a vieţii colhoznice până la destrămarea ei, deci una la care omul cinstit nu se putea adapta. E o dreptate fără perspectivă şi pentru Mircea căci, îmbrăţişând realitatea colhoznică la începuturile ei, el devine, cum am mai spus, un mulţumit de sine respins de societate, deci un inadaptat. E, aşadar,– ne spune romanul – o dreptate fără perspectivă, după cum fără perspectivă s-au dovedit a fi nu numai colhozurile, ci şi socialismul în întregime, aşa cum au fost ele construite în fosta Uniune Sovietică.

Mulţi dintre aceştia de alde Mircea, care ilustrau productul spiritual al socialismului, porneau şi ei spre oraş, pentru a-şi deschide acolo noi perspective de viaţă. Din moment însă ce sistemul totalitar sovietic, în persoana lui I. Bodiul, l-a identificat în critica oficială pe Mircea Moraru cu prezentul socialist şi a afirmat că el reprezintă o caricatură a sistemului, dar şi, prin confruntare cu Onache, o poetizare a trecutului, despre o studiere a acestora de mai departe nu putea fi vorba. Dezamăgit, I. Druţă renunţă la proiectatul roman *Plugarii la Chişinău*, se retrage la Moscova, crezând că metropola îl va susţine, dar se ciocneşte de o nouă deziluzie care-l face să îmbrăţişeze ideea iluzorie despre posibilitatea unui socialism cu faţa umană, posibilitate ce se va solda cu sinuoase repercusiuni pentru evoluţia sa de mai departe.

Dar romanul vorbeşte despre inadaptabilii rurali, nu despre acei veniţi de la ţară la oraş, îmi va replica cititorul. Adevărat, însă nu trebuie să uităm că I. Druţă se purta cu gândul, aşa cum ne ilustrează chiar titlul proiectatului roman *Plugarii la Chişinău*, să scrie mai târziu şi despre aceştia din urmă. Şi atunci de unde era să-şi înceapă lucrul, dacă nu de la început, de la inadaptabilul rural, precum a şi făcut pornindu-se la drum?!

Aproape toate personajele operelor lui I. Druţă: şi Horia (*Clopotniţa*), şi Călin Ababii (*Frumos şi sfânt*), şi Tudor Mocanu (*Doina*), şi Ţurcanu (*Cervus divinus*) şi ţăranca Ecaterina (*Biserica Albă*), şi păstorul (*Toiagul păstoriei*), şi mulţi-mulţi alţii sunt prin excelenţă nişte inadaptaţi, dar, fiind plăsmuiţi acum într-un stil aparte, cel druţian, ce îi apreciază prin prisma teoriei socialismului cu faţa umană, nu pot fi adaptaţi la concepţia acestui articol. Ei au fost studiaţi aparte în articolul *Concepţie şi compoziţie în opera lui Ion Druţă* publicat în cartea noastră *Analize şi sinteze critice*. – Chişinău, „Elan Poligraf", 2007, p. 109-160.

Contrastul romantic îmbrăţişat de literatura noastră odată cu apariţia acestei unde – contrastul dintre om şi mediu, a omului cu sine însuşi – a condus la diminuarea teoriei lipsei de conflict, la intensificarea realismului operei. Cu cât însă realismul se aprofunda, cu atât pedepsele pentru promovarea lui fără accentuarea epitetului **socialist** se înteţea. Romanul *Urme pe prag* de Alexei Marinat care, spre deosebire de *Fata cu harţag* a aceluiaşi scriitor, a repus cu adevărat în drepturile sale conflictul de esenţă romantică, a fost pur şi simplu distrus de critica noastră. Piesa *Unde eşti, Campanella*?, construită ca o dramatizare a acestui roman, după câteva reprezentaţii frumoase, a fost scoasă din scenă. Pentru prozele sale profund realiste Vasile Vasilache a fost cu totul marginalizat. Cedând, din cauza criticii, din poziţiile sale sănătoase, Druţă s-a văzut nevoit să îmbrăţişeze falsa concepţie a socialismului cu faţa umană.

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

După o scurtă perioadă de însufleţire, stimulată întrucâtva de unda romantică, dar fortificată apoi la modul cel mai serios posibil de cea realistă, literatura intra iarăşi în criză. Intra însă cu conştiinţa că sintagma ***realism socialist*** conţine cuvântul ***realism***, care de acum obliga la multe, şi că tot ea mai are în componenţa sa termenul ***socialist***, care dă mari fisuri la încheieturi. O adeveresc evenimentele politice. Avusese de acum loc criza din Ungaria, evenimentele din Cehoslovacia, experimentele economice şi ideologice de tristă amintire din Uniunea Sovietică. O dovedesc şi schimbările ce se făceau simţite în artă, surprinse cu multă acuitate de către scriitorul francez Albert Camus. „În cele din urmă, constata el după adânci meditaţii, această artă va fi socialistă, exact în măsura în care nu va fi realistă" [6, p. 20].

În literatura română din dreapta Prutului scriitorii renunţă, în 1964, la metoda realismului socialist. Semnale clare de refuz a realismului socialist încep să se întrevadă şi în literatura română din stânga Prutului. Referindu-se, în 1965, la pânza epică *Frunze de dor* de I. Druţă, cercetătorul literar Klaus Heitmann ne preîntâmpina că „în zadar am încerca să căutăm în această lume minusculă... urme ale realismului socialist", că „scriitorul dezactualizează atât de consecvent povestirea sa, încât doar prin trei sau patru menţionări fugitive ale instituţiilor politice, făcute şi acestea într-o formă voalată, îţi poţi da seama că totul se petrece în Uniunea Sovietică [7, p. 88]. Problema, dacă dorim să prezentăm în mod corect procesul nostru literar, urmează să fie studiată la obiect, căci semne esopice ale refuzului realismului socialist vom întâlni nu numai la I. Druţă, ci şi la V. Vasilache, şi la G. Meniuc, şi la S. Saka, şi la V. Ioviţă, şi încă la mulţi alţii.

Într-o societate a prefacerilor uluitoare şi într-o literatură a schimbărilor spectaculoase, despre care am vorbit, personajul operei literare trebuia să fie unul atent la nuanţe de ordin social şi literar. Cum acestea din urmă erau deosebit de antagoniste, dar şi încurcate, şi personajul inadaptabil nu putea fi altul decât unul contradictoriu, unul, după expresia cercetătorului Alfred Heinrich „prea lucid pentru a nu vedea realitatea, prea slab ca să poată găsi o soluţie" [8, p. 30], dat fiind că teroarea istoriei era încă puternică în agonia ei. El, acest personaj, care plutea în aerul social şi în atmosfera literară, trebuia adus şi în literatură. L-a adus o dată cu alţii şi Mihail Gh. Cibotaru în romanele sale, care se disting nu atât prin rezolvările propuse, cât prin meditaţiile serioase la problemă.

Destinul acestui scriitor e în multe privinţe asemănător celui al lui Druţă. În primul rând, în încercarea amânduror de a ţine strâns pana pe pulsul vremii, cu toate deosebirile de ordin artistic care au fost şi rămân evidente. Ca şi I. Druţă, M. Gh. Cibotaru, în virtutea talentului artistic, dar, mai ales al celui jurnalistic, nu poate suferi falsul şi se sustrage, la începuturi, de la tematica prezentului. Culegerile lui *Tăcerea pământurilor* (1965) şi *Durerea liniştii* (1969), precum nuvelistica de început a lui I. Druţă, tratează subiecte folclorice, teme din trecut, probleme general-umane, îndepărtându-se astfel de la realismul socialist, care îndemna la poleirea prezentului, ca apoi totuşi să revină ambii la această dimensiune a timpului. Şi tot astfel, ca şi autorul *Frunzelor de dor*, şi autorul *Tăcerii*

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

pădurilor, când au simțit că realismul socialist are nevoie de suportul altei metode de creație, s-au adresat semănătorismului, obținând, fiecare la scara înzestrării sale, efecte benefice.

Au mult în comun ambii scriitori şi în problema tratării personajului inadaptat care a trecut prin toate aceste etape ale obiectivizării. Ideea unui socialism cu față umană, la care spre sfârşitul anilor şaizeci ai secolului XX a ajuns I. Druță în urma intuirii tristului adevăr că societatea în care trăieşte nu poate fi nici suportată, nici schimbată, preluată spre discuție la începutul anilor şaptezeci-optzeci de către M. Gh. Cibotaru, părea capabilă să estompeze acțiunile personajului inadaptat. Părea numai căci – se ştie – literatura nu poate exista fără personaje nesatisfăcute de atitudinile sale cu mediul, cu sine şi cu lumea. Prin romanele sale *Semănătorii* (1974), *Drumuri* (1979) şi *Îndrăzneala* (1983) M. Gh. Cibotaru confirmă cu prisosință acest adevăr.

Romanul *Semănătorii* reprezintă chipul unui comunist inadaptat la mediul social existent. După absolvirea Institutului Agricol Victor Graur renunță la oferta de a se angaja în doctorantură şi pleacă să muncească în calitate de agronom în colhozul „Avântul" din Floreasca. Aici tânărul romantic e întâmpinat de un mediu infect: satul, plin de cătină, dispune de un cimitir murdar, de o biserică lăsată de izbelişte, de un tineret lipsit de cultură, de oameni fără conştiința istoriei etc., adică de un mediu, conturat de colhoz, aşa cum l-a văzut şi I. Druță, mai bine-zis, l-a întrevăzut că va ajunge în *Povara bunătății noastre.*

Această atmosferă e descrisă de jurnalistul M. Gh. Cibotaru într-o preistorie a romanului intitulată *Câteva reminiscențe pe marginea unor publicații personale* care luminează din exterior pânza epică *Semănătorii*. „Mizez mult, îşi aminteşte autorul, pe întâmplări – pe anumite circumstanțe imprevizibile, chiar pe unele eşecuri, care mai apoi îmi devin surse de îndemn a scrie o povestire sau chiar un roman. Aşa s-a întâmplat, bunăoară, cu primul meu roman – *Semănătorii.* Eram tânăr ziarist, scriam şi povestiri... când, în calitatea mea de colaborator al cotidianului de partid *Moldova socialistă*, am plecat într-o deplasare pentru a scrie o schiță despre activitatea (exemplară, desigur!) a unui comunist. Fusese anunțat un concurs (sugerat de ceceu, bineînțeles) pe această temă, şi noi, colaboratorii ziarului, trebuia să ne angajăm activ în realizarea inițiativei. Am plecat în raionul Făleşti, unde-l aveam pe colegul meu de şcoală, Grigore Brumă, repartizat imediat după absolvirea Institutului Agricol în calitate de agronom... începuse şedința obişnuită de la începutul unei zile de muncă. Era toamnă târzie, dar pe câmp mai rămăsese nerecoltată sfecla de zahăr, oleacă de porumb, ferma îşi avea problemele sale zilnice, permanente... Aşa că brigadierul cerea lămuriri, dădea dispoziții, îi mai dojenea (tacticos) pe cei care nu-şi făcuseră ieri datoria cum se cuvine. Şi deodată intră zgomotos în odăiță... un bărbat nebărbierit, cu uşanca peste sprâncene, cu ochii mahmuri, şi bocănind special, iritat, cu picioru-i de lemn pe podeaua veche şi răbdătoare. Când brigadierul i-a făcut observație pentru întârziere, a răbufnit cu o furtună de proteste, înjurături şi amenințări. Dar cel mai mult mi s-a întipărit o frază: «Tu, mai, umblai pe sub masă când eu luptam pe front cu frițul! Unde mi-am şi lăsat, iată, jumătate de corp! Ca să-mi vii aici, în satul meu, şi să-mi faci *zamiceanie*, să mă *oskorbleşti*. *Şi vobşe*»".

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

Reîntors la Chişinău, am scris o schiţă nu atât despre tânărul comunist (Grigore Brumă – *N.B.*), care a avut o iniţiativă pe atunci ieşită din comun – să se dezică de postul de agronom şi să ia în primire cea mai codaşă brigadă complexă dintr-o fundătură a raionului, cât una de problemă: trecutul, chiar şi glorios, nu trebuie speculat, iar comuniştii să aibă doar obligaţii, nu şi privilegii, pentru a nu păngări cinstea, faţa partidului în ansamblu, ideologia comunistă (credeam cu sinceritate în acea ideologie, de altfel, în cuvinte, în teorie – destul de atractivă).

Desigur, materialul n-a mai apărut – mi s-a imputat că denigrează imaginea p.c. U.S. Şi, în genere, să fiu atent şi prudent cu asemenea teme. Atunci am şi decis în sinea mea să atac această temă într-o povestire artistică. Am şi început a o scrie: imaginea şefului de zvenou, *fostului frontovik*, mă urmărea întruna cu vobşe-ul lui repetat la orice frază. Îi găsisem şi un nume, pare-mi-se, potrivit: *Ezâtu*" (*Câteva reminiscenţe*..., p. 18). Mi-am permis, recunosc, să recurg la un citat cam întins, dar am făcut-o, fiindcă am văzut în el, conturată, o carcasă pe care se va înălţa nu numai construcţia romanului *Semănătorii*, ci şi a altor două pânze epice de amploare ale autorului – *Îndrăzneala* şi *Drumuri*. Carcasa aceasta se sprijină pe ideea unui socialism care la această dată era resimţită ca o societate ce, cum am spus, nu putea fi nici suportată, nici schimbată.

Era mediul la care personajul nu se putea adapta. Pentru a-l depăşi, comunistul inadaptat din *Semănătorii* elaborează câteva variante posibile – varianta oficială propusă de concursul organizat de comitetul central al partidului, la care autorul nostru, considerând-o de acum nefirească, renunţă din start, varianta reală – cea propusă de autor în schiţa publicistică înaintată la concurs, dar respinsă pe motiv că „... denigrează imaginea p.c.U.S.", şi varianta virtuală – chipul comunistului, aşa cum îl intuieşte scriitorul, şi alternativa lui, comunistul hipertrofiat, toţi aflaţi într-o luptă crâncenă. Evident, Victor Graur nu împărtăşeşte poziţia lui Ezâtu, nu se poate adapta la situaţia satului Florească. Tânărul romantic sădeşte într-un loc, unde creştea doar cătină, o livadă cu nuci, sapă un iaz, ca să aibă oamenii încă un mijloc de hrană, dar şi o sursă de bucurie a sufletului, construieşte un club pentru distracţia, dar şi luminarea floreştenilor, pledează pentru păstrarea bisericii ca local de cultură şi de primenire spirituală a sătenilor, militează pentru aducerea în ordine a cimitirului, semn al păstrării memoriei colective a satului etc. Toate acestea nu puteau fi pe placul oamenilor de talia brigadierului Ezâtu, comunist cu vederi învechite, adept al opiniei că religia e opiul poporului, adică susţinător al concepţiei conform căreia valorile spirituale, neaxate pe ideea luptei de clasă, sunt străine doctrinei socialismului.

Victor Graur pare a fi o întruchipare artistică a soluţiei de ieşire din impasul în care, spre sfârşitul anilor '60 nimereşte socialismul receptat ca o formaţiune ce nu putea fi nici suportată, nici schimbată. Caracterizarea dată de autor („...comunist şi el, dar mai altfel") trimite cititorul la imaginea unui comunist cu faţă umană, care, în timpul mişcării de reformare socială, denumită „primăvara praghează", adică în timpul scrierii romanului *Semănătorii*, plana în aer şi care nu putea să nu fie captată de scriitori, printre aceştia fiind şi Mihail Gh. Cibotaru.

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

Eroul comunist cu faţa umană, inadaptabil, activ şi flexibil, venea în contradicţie cu linia partidului, autoritară şi osificată, cu metoda de creaţie a realismului socialist. Interesant în această privinţă ni se prezintă dialogul dintre Graur şi primul-secretar al comitetului raional de partid Ermakov: „Iar pentru faptele nedemne ai să fii pedepsit. Aspru pedepsit. Eu primul am să cer cea mai necruţătoare pedeapsă... A ieşit că, iată, a venit Graur, comunist şi el, dar mai altfel. A înţeles tânga unora după biserică şi a hotărât să-i liniştească măcar cu amenajarea cimitirului. În ziua Paştelui Blajinilor! Nu-ţi pare că prea blajin ai fost? Sau cu clubul. Iniţiativa tineretului e frumoasă şi salutabilă. Dar de ce să nu ştie de asta nici secretarul de partid, nici preşedintele colhozului, nici cel al sovietului sătesc?

– Ne-am gândit să facem o surpriză.

– Surpriză. Oameni, dar cugetă copilăreşte. În munca noastră, a comuniştilor, trebuie să ne ferim de surprize".

Ameninţarea cu pedeapsa s-a redus până la urmă la o apostrofare cu degetul, la un gest simbolic căci şi primul-secretar pare că împărtăşeşte ideea unui socialism cu faţa umană. Gestul semnifica o acţiune de asigurare a secretarului în faţa forurilor mai înalte, dar, evident, şi mai osificate, care puteau să-l pedepsească pentru faptul că ceea ce s-a făcut în Florească, s-a făcut fără ştirea lui, că duelul dintre comunistul real, Ezâtu, şi comunistul virtual, Graur, s-a produs fără supraveghetorii din raion, fără secundanţii de acolo. „Între altele, menţionează autorul, titlul iniţial al romanului era *Duel fără secundanţi* (*Câteva reminiscenţe*..., p. 4), titlu nelipsit de priză în fondul pânzei epice despre care vorbim.

Noul titlu, *Semănătorii*, i-a fost sugerat autorului de către I. C. Ciobanu, recenzentul intern al romanului (*Câteva reminiscenţe*..., p. 4). El mizează pe o altă stare de spirit a pânzei epice – pe mesajul primenitor omului, al personajului comunist cu faţa umană, în comparaţie cu cel tradiţional, imuabil şi osificat.

Spre deosebire de comunistul real, tip Ezâtu, care nu e altceva decât o teză personificată a metodei realist-socialiste, comunistul Victor Graur e un exponent, atât cât se putea la acea oră, al ideii blagiene că veşnicia s-a născut la sat, că cine se desparte de această atmosferă, cum o fac în roman Edic şi Lia, nu pot avea altă soartă decât acea a unor „dezrădăcinaţi", că acest sălaş e depozitarul etosului popular, al izvoarelor naţionale de inspiraţie, al energiei spirituale şi statorniciei morale, cum e moş Cremene, adică, după toate semnele, o întruchipare a personajului care ţine de atmosfera sămănătorismului, curent mai vechi, dar, cum a arătat timpul, cu posibilităţi reale de angajare în lupta cu totalitarismul, care căuta să ne lipsească de memoria trecutului şi să ne cultive un elan al prezentului saturat până la refuz cu ideile călăuzitoare ale liniei partidului. Într-un cuvânt, noul personaj îşi căuta curentul artistic în care s-ar încadra, precum cândva cele şase personaje din cunoscuta piesă a lui Luigi Pirandello îşi căutau autorul.

Ba mai mult, îndrăgostiţi de acest personaj inadaptat, în multe privinţe mai uman decât predecesorii săi, acum chiar şi cititorii erau în căutarea autorului care ar proiecta destinul lui pe fundalul viitorului. Revelatoare în acest sens ni se pare mărturisirea

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

autorului în privința apariției romanului *Îndrăzneala,* care e o continuare a celui dintâi şi care prezintă şi el un tip interesant de inadaptat. „Continuarea *Semănătorilor*, zice acesta, romanul *Îndrăzneala,* a avut şi el o «istorie». De altă natură. Nici de gând n-aveam să-l scriu (altminteri nu-l înmormântam pe unul din dragii mei eroi – moş Cremene. Dar la întâlnirile pe care le aveam cu cititorii, precum şi în scrisorile sosite de la ei (un ofițer de armată îmi scria din Odesa că istoria lui Victor Graur e viața lui, filă cu filă. De unde, de la cine am aflat-o? Şi unde-i continuarea? Doar drama sa e descrisă abia până la jumătate...). Eram întrebat când va apărea partea a doua. Şi l-am scris" (*Câteva reminiscențe*..., p. 4-5).

Structural, romanul *Îndrăzneala* avea, după cum am mai spus, o carcasă arhitectonică similară cu cea din *Semănătorii*. Materialul de viață, pus în discuție, e însă altul: Victor Graur, acum preşedinte de colhoz, activează într-o nouă etapă a socialismului – în perioada aşa-zisului socialism multilateral dezvoltat, mai exact, în acea a totalitarismului cu triumfalismul lui deşănțat, cu complexele agroindustriale distrugătoare, cu denigrarea catastrofală a valorilor morale etc.

Comunist cu fața umană, romantic şi cutezător, Victor Graur se prezintă ca un activist mai degrabă virtual decât real. Reali, în sensul că respectă întocmai, servil şi dogmatic, linia partidului, sunt secretarul de partid din colhoz, Rozmarin, şi locțiitorul preşedintelui comitetului executiv raional, Drâmbă. Aceştia din urmă luptă pentru aplicarea în viață a specializării, concentrării şi integrării care, aşa cum au fost ele concepute în mod voluntarist şi fraudulos, au condus la ruinarea satului şi la împuținarea valorilor etice ale locuitorilor lui. Graur, dimpotrivă, doreşte, ca şi țăranii lui M.Preda din *Moromeții*, nu numai să-şi trăiască viața, ci şi să şi-o gândească („De ce, oare, omul, trăindu-şi viața, se gândeşte atât de rar la ea?"), constată că reformele economice amintite constituie nişte pierderi morale grave („S-a rupt, s-a năruit ceva în sufletul plugarului... Poate principalul chiar"), consideră, în spirit sămănătorist, că fără iubirea de pământ, fără dragostea pentru vietățile din preajma casei generațiile de tineri nu au perspectivă („Un viteluş, un mieluț, un godac pentru copiii de la sat n-ai să-i înlocuieşti cu nici un fel de jucării. Iar dragostea de pământ, de vită, de baştină acolo, în cea mai fragedă copilărie, începe").

Duelul dintre reprezentanții acestor două tabere – Graur, pe de o parte, şi Rozmarin şi Drâmbă, pe de alta, – se termină, cum era şi de aşteptat într-o societate totalitaristă, cu înfrângerea primului.

Totală avea să fie şi înfrângerea jurnalistului inadaptat Ion Branişte din romanul *Drumuri* al aceluiaşi autor, dacă nu l-ar fi salvat, ca prin minune, întâmplarea. În cazul dat e vorba de o casetă cu imprimarea convorbirii unor angajați în conflict.

Romanul discută un caz tipic pentru societatea totalitaristă în plin marş triumfalist. Melania Sârbu din satul Câmpeni e o fruntaşă cinstită. Preşedintele de colhoz, Jigan, în goană după slavă, decide să mai aibă o fruntaşă. O alege în acest scop pe Ioana Pârcălab, care, i se pare, ştie să tacă: „o ştim cu toții – mormânt. Ş-apoi... nu strică să mai avem un fruntaş". Dorința preşedintelui e favorizată de situația din colhoz. Cantitatea de struguri care urma să fie adăugată abuziv echipei Ioanei Pârcălab e luată de pe suprafața unei vii tinere „cu roadă neînregistrată".

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

În acest caz particular surprindem unul dintre mobilurile defectuoase ale societăţii totalitariste în general, care se alimenta din autoamăgire şi care, până la urmă, nu a putut să nu ajungă la autoprăbuşire. Unica forţă care, se credea atunci că ar putea fi în stare să contracareze această situaţie, erau comuniştii cu faţa umană. Atunci când Melania Sârbu dezvăluie escrocheria, afirmând că „... asta nu-i întrecere, da-i şărlătănie şi hoţomănie", când, în lupta inegală cu Ioana Pârcălab, dar de fapt cu una din formele de manifestare a sistemului totalitar, ea e învinsă şi pusă la închisoare, în apărarea ei se ridică jurnaliştii de la ziarul *Lumina.* Dar şi aceşti jurnalişti trăiesc în societatea socialistă şi deci nu puteau să nu aibă în suflet însemnele ei morale. Unii, aidoma lui Bordeianu, sunt fricoşi şi nu pot apăra adevărul, alţii de teapa lui Răgălie, preferă conformismul, redactorul, deşi e om bun, e nevoit, în virtutea funcţiei, să apere linia partidului, care admitea şi unele abateri de la realitate, dar numai când erau în favoarea cauzei. Şi numai câţiva – Branişte, Voicu şi Movilă – corespund întru totul etalonului de jurnalişti inadaptaţi. Cu ajutorul ultimilor doi, Branişte reuşeşte, cu mare risc, să strecoare în ziarul *Lumina* materialul despre cazul Melaniei Sârbu, gest care are darul de a restabili adevărul.

Afirmam mai sus că pe temelia problematicii romanelor *Semănătorii, Îndrăzneala* şi *Drumuri* se înalţă o carcasă menită să susţină ideea unui socialism ce nu poate fi nici suportat, nici schimbat şi că această situaţie a dat naştere la un personaj inadaptat numit comunist cu faţa umană, care caută o ieşire din criză. Ca oameni lucizi, şi Victor Graur din *Semănătorii* şi *Îndrăzneala*, şi Ion Branişte din *Drumuri* întreprind o radiografie a societăţii nedrept întocmite, de care nu se desolidarizează, dar îi declară totuşi un protest vehement. Ca oameni slabi, în raport cu puterea care, deşi de acum în agonie, dispunea încă de suficiente instrumente de prigonire şi asuprire, ei evită să propună vreo soluţie rezonabilă de ieşire din situaţie, recurgând la nişte subterfugii: achitarea, ca prin minune, a lui Victor Graur la adunarea raională de partid (*Semănătorii*), plecarea subită şi neaşteptată din post a primului secretar al comitetului raional de partid, Ermakov (*Îndrăzneala*) etc.

Ieşirile acestea din situaţie confirmau adevărul că, pentru a-şi demonstra statutul de inadaptat, personajul trebuia să se supună dispoziţiei superiorilor, ceea ce făcea dovada conducerii neabătute a literaturii de către partid, ostile unui astfel de tip de om. Acţiunile personajelor lui M.Gh. Cibotaru depindeau direct, după cum am văzut, de comitetul raional de partid, cele ale lui Ion Druţă, după cum ne mărturiseşte chiar dumnealui în cartea de mărturii şi spovedanii de dată recentă *Îngerul supravieţuirii* – de persoane de rang înalt din Moscova: drama *Păsările tinereţii noastre* a putut fi pusă în scenă cu ajutorul Ecaterinei Furţeva, ministru al culturii din Uniunea Sovietică, povestirea *Aroma de gutui* a fost publicată cu susţinerea lui A. N. Iakovlev, şef al Secţiei ideologice a p.c. U.S., piesa *Sfânta sfintelor* a fost montată cu concursul lui P. N. Demicev, membru al biroului politic al c.c. al p.c. U.S., şi tot aşa.

Subterfugiile şi protecţiile amintite se explică prin faptul că ieşiri cinstite din situaţii, aşa cum dictau conflictele operelor, pur şi simplu, nu existau. Societatea care nu putea fi nici suportată, nici schimbată era, la acea dată, sortită la asfixiere din interior, ceea ce s-a şi întâmplat odată cu autoprăbuşirea fostei Uniuni Sovietice.

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)

S-a făcut totuşi o încercare de salvare prin lansarea ideii de socialism cu faţa umană care a dat naştere la personaje inadaptabile. Ca oameni virtuali, ei nu aveau prototipuri în viaţă, ci existau, sub formă de excepţii, ca nişte mostre aparte de comunişti cu faţa umană pe care M. Gh. Cibotaru, în stilul modelelor de fiziologii, le-a cristalizat în opere artistice, realizând pe această cale un experiment artistic deosebit de interesant şi de valoros.

* * *

Am tratat problema inadaptatului în proza românească contemporană din spaţiul basarabean de până la 1989. Nestudiată până acum în critica noastră, ea şi-a dezvăluit unele aspecte interesante care, cred, îi justifică abordarea.

Dincolo de dezvăluirea întrucâtva pe nou a relaţiei scriitor-operă, personajul inadaptat a prilejuit şi o veritabilă radiografie a relaţiei personaj-societate, promovând un om care şi-a verificat puterile în raport cu o lume incertă.

Ea, această problemă, ne-a mai demonstrat că într-o societate totalitaristă scriitorul însuşi, dacă e onest, e un inadaptat, că metoda realist-socialistă de care era nevoită să se conducă, şi-a dezvăluit din plin falsul, creatorul fiind nevoit să apeleze la suporturile altor curente – ale romantismului şi sămănătorismului, deschizându-şi pe această cale noi perspective de afirmare.

Au fost aceste condiţii întrucâtva prielnice folosite din plin în literatura română din Basarabia de după 1989, neabordată de noi din motivul poziţionării procesului artistic prea aproape de ochiul critic? O ochire retrospectivă, deocamdată fugitivă, chiar şi în aceste condiţii ne spune că literatura noastră e mai mult preocupată de recuperarea nespusului din trecut decât de defrişarea celor ce pot fi spuse azi. Or, la o nouă abordare a problemei, lucrurile s-ar cuveni, credem, inversate, dacă dorim să spunem în actul critic un cuvânt proaspăt despre destinul inadaptatului prin prisma viziunii revendicative a restructurării din prezent.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Cimpoi, M. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. – Chişinău, 1996.

2. Chira, Gheorghe. *Alexei Marinat* // Profiluri literare. – Chişinău, 1972.

3. Третий съезд писателей СССР 18-23 мая 1959. Стенографический отчет. – Москва, 1959.

4. Друцэ, И. *Хлебопашцы в Кишиневе*// Комсомольская правда, 1971, 21 марта.

5. Громов, А. *Кочевники*// Литературная газета, 1973, 11 iulie.

6. Camus, Albert. *Artistul şi timpul său*// România literară, 1990, 1 noiembrie.

7. Heitmann, Klaus. *Limba şi literatura română în Basarabia şi Transnistria* (Aşa-numita limbă şi literatură moldovenească)// Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară, 1991, nr. 5.

8. Heinrich, Alfred. *Peregrinările căutătorului de ideal*. – Timişoara, 1984.

BDD-A6769 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:46 UTC)